

הַלְמַתִּים תַּעֲשֶׂה פְּלֵא?! / תהילים פרק פ"ח

שאול יונתן וינגורט

הרבה תפילות התחברו בצל המוות. במזמור לפנינו יש שלש תפילות – לא למות מבלי להשאיר זכר, לא למות כדי להמשיך לראות את נפלאות ה', ולא לסבול ייסורים. הרקע לתפילות הללו הוא גם בסיפור על קורח, וגם ב'מחלתו' של אמנון.

זהו לא מזמור ארוך, אך יש לו שלש כותרות: (א) שיר מזמור לבני קרח, (ב) למנצח על מחלת לענות, (ג) משפיל להימן האזרחי. ונראה, שהמילה "סלה" שמופיעה פעמיים מחלקת את המזמור לשלשה מזמורים שונים.

המזמור הראשון (ב"ח. 52 מילים) פותח בבקשה שה' ישמע את התפילה: ה' אֱ-לֹהֵי יְשׁוּעָתִי, יוֹם צַעֲקָתִי בְלִילָה נִגְדָּךְ. תְּבוֹא לִפְנֵיךְ תַּפְלְתִּי, הִטָּה אֲזַנְךָ לְרִנָּתִי. וְהִנִּימוּךְ לִכְךָ: כִּי שִׁבְעָה בְרַעוֹת נַפְשִׁי, וְחַיִּי לְשִׂאוֹל הַגִּיעוּ. נַחֲשֶׁבְתִי עִם יוֹרְדֵי בּוֹר, הִייתִי כְגֹבֵר אֵין אֵיל. הִיתְרוֹן שֶׁל הַחַיִּים עַל הַמֵּתִים מוּבַע בַּפְּסוּק: בְּמֵתִים חַפְּשֵׁי כְמוֹ חַלְלִים, שִׁכְבֵי קֶבֶר אֲשֶׁר לֹא זְכַרְתֶּם עוֹד, וְהִמָּה מִיָּדְךָ נִגְזְרוּ. וּבִיחֹס לַמְּשׁוֹרֵר עֲצִמוֹ: שְׁתַּנִּי (=שמת אותי) בְּבוֹר תַּחְתִּיּוֹת, בְּמַחְשָׁכִים בְּמַצְלוֹת. עָלַי סִמְכָה חֲמַתְךָ (=נח כעטר), וְכָל מִשְׁבְּרֵיךְ עֲנִיתִי (=המשברים והעיינויים). סְלָה.

כדי להבין את המזמור השני על מחלת לענות, ואת המזמור השלישי הבנוי על גביו: משפיל להימן האזרחי, נראה, שצריך להתבונן בסיפור על מחלת לענות – מחלה שהיתה כדי לענות, הסיפור על אמנון ותמר (שמו"ב יג, א"ט): וַיְהִי אַחֲרֵי כֵן וְלֹאֲבִשְׁלוֹם בֶּן דָּוִד אָחוֹת יָפָה וְשִׁמָּה תָמָר, וַיֹּאֲהֶבֶה אֲמָנוֹן בֶּן דָּוִד. וַיֵּצֵר לְאֲמָנוֹן לְהַתְּחַלּוֹת בְּעַבְדוֹ תָמָר אָחוֹתוֹ, כִּי בְתוּלָה הִיא, וַיִּפְלֵא בְעֵינָיו אֲמָנוֹן לַעֲשׂוֹת לָהּ מְאוּמָה. וְלֹאֲמָנוֹן רָע וְשָׂמוֹ יוֹנְדָב בֶּן שִׁמְעָה אָחִי דָּוִד, וַיּוֹנְדָב אִישׁ חָכֵם מְאֹד. וַיֹּאמֶר לוֹ: מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דָל בֶּן הַמֶּלֶךְ בְּבִקְרָה בְּבִקְרָה, הֲלוֹא תִגִּיד לִי, וַיֹּאמֶר לוֹ אֲמָנוֹן: אֵת תָּמָר אָחוֹת אֲבִשְׁלֶם אָחִי אֲנִי אֶהְבֵּ. וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָדָב: שָׁכַב עַל מִשְׁכַּבְךָ וְהִתְחַל, וְכֹא אֲבִיךָ לְרִאוֹתְךָ, וְאֲמַרְתָּ אֵלָיו: תָּבֹא נָא תָמָר אָחוֹתִי וְתִכְרַנִּי לְחֶסֶם, וְעָשִׂתָה לְעֵינָי אֵת הַבְּרִיָּה, לְמַעַן אֲשֶׁר אֶרְאֶה וְאֶכְלְתִי מִיָּדָה. וַיִּשְׁכַּב אֲמָנוֹן וַיִּתְחַל, וַיִּכָּא הַמֶּלֶךְ לְרִאוֹתוֹ,

(א) שיר מזמור לבני קרח, למנצח על מחלת לענות, משפיל להימן האזרחי.

(ב) ה' אֱ-לֹהֵי יְשׁוּעָתִי, יוֹם צַעֲקָתִי בְלִילָה נִגְדָּךְ.

(ג) תְּבוֹא לִפְנֵיךְ תַּפְלְתִּי, הִטָּה אֲזַנְךָ לְרִנָּתִי.

(ד) כִּי שִׁבְעָה בְרַעוֹת נַפְשִׁי, וְחַיִּי לְשִׂאוֹל הַגִּיעוּ.

(ה) נַחֲשֶׁבְתִי עִם יוֹרְדֵי בּוֹר, הִייתִי כְגֹבֵר אֵין אֵיל.

(ו) בְּמֵתִים חַפְּשֵׁי כְמוֹ חַלְלִים, שִׁכְבֵי קֶבֶר אֲשֶׁר לֹא זְכַרְתֶּם עוֹד, וְהִמָּה מִיָּדְךָ נִגְזְרוּ.

(ז) שְׁתַּנִּי בְּבוֹר תַּחְתִּיּוֹת, בְּמַחְשָׁכִים בְּמַצְלוֹת.

(ח) עָלַי סִמְכָה חֲמַתְךָ, וְכָל מִשְׁבְּרֵיךְ עֲנִיתִי. סְלָה.

(ט) הִרְחַקְתָּ מִיָּדַי מִמֶּנִּי, שְׁתַּנִּי תוֹעֵבוֹת

למו, בלא ולא אצא.

(י) עיני דאבה מני עני, קראתיך ה' בכל יום, שטחתי אליך כפי.

(יא) הלפתים תעשה פלא, אם רפאים יקומו יודוך. סלה.

(יב) היספר בקבר חסדך, אמונתך באבדון.

(יג) היודע בחשך פלאך, וצדקתך בארץ נשיה.

(יד) ואני אליך ה' שועתי, ובבקר תפילתי תקדמך.

(טו) למה ה' תזנח נפשי, תסתיר פניך ממני.

(טז) עני אני וגוע מצער, נשאתי אמיך אפונה.

(יז) עלי עברו חרוניך, בעותיך צמתותני.

(יח) סבוני כמים כל היום, הקיפו עלי יחד.

(יט) הרחקת ממני אהב ורע, מידעי מחשך.

ויאמר אמנון אל המלך: תבוא נא תמר אחתי ותלכב לעיני שתי לבבות ואברה מידה. וישלח דוד אל תמר הביתה לאמר: לכי נא בית אמנון אחיך ועשי לו הבריה. ותלך תמר בית אמנון אחיה, והוא שכב, ותקח את הכצק (ותלוש) ותלכב לעיניו ותבשל את הלבבות. ותקח את המשרת ותצק לפניו וימאן לאכול, ויאמר אמנון: הוציאו כל איש מעלי, ויצאו כל איש מעליו. ויאמר אמנון אל תמר: הביאי הבריה החדר ואברה מידה, ותקח תמר את הלבבות אשר עשתה ותבא לאמנון אחיה החדרה. ותגש אליו לאכל ויחזק בה ויאמר לה: בואי שכבי עמי אחותי. ותאמר לו: אל אחי אל תענני, כי לא יעשה כן בישראל, אל תעשה את הנבלה הזאת. ואני אנה אוליך את חרפתי, ואתה תהיה כאחד הנבלים בישראל ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממה. ולא אבה לשמע בקולה, ויחזק ממנה ויענה וישכב אתה. וישנאה אמנון שנאה גדולה מאד, כי גדולה השנאה אשר שנאה מאהבה אשר אהבה, ויאמר לה אמנון: קומי לכי. ותאמר לו: אל אודת הרעה הגדולה הזאת מאחרת אשר עשית עמי לשלחני, ולא אבה לשמע לה. ויקרא את נערו משרתו ויאמר: שלחו נא את זאת מעלי החוצה, ונעל הדלת אחריה. ועליה פתנת פסים, כי כן תלכשן בנות המלך הבתולות מעילים, ויצא אותה משרתו החוץ ונעל הדלת אחריה.

סיפור זה הוא סיפור על מחלת לענות, סיפור על מחלה שלא היתה מחלה, ואמנון "התחל" בשביל לענות את תמר אחותו. על יונדב רע אבשלום כתוב בסיפור זה שהוא היה איש חכם מאוד, וגם הימן האזרחי היה איש חכם, כמו שכתוב על שלמה המלך (מל"א ה, יא): ויחכם מכל האדם, מאיתן האזרחי והימן וכלל ודרדע בני מחול. איתן האזרחי והימן וכלל ודרדע היו אחים, מבני זרח, וכך כתוב עליהם (דה"א ב, ו): ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלל ודרדע כלם חמשה. המזמור שלנו הוא מזמור של התבוננות באותה מחלת לענות, שהובילה לכך שאמנון, בכורו של דוד המלך (שמו"ב ג, ב), הפסיד את המלוכה, ונהרג על ידי אבשלום.

שני חלקים יש בהתבוננותו של הימן: הראשון בתפילה לא למות (ט"ג. 39 מילים), והשני בתפילה שלא יהיו לו ייסורים (יד-ט. 39 מילים). ההתבוננות פותחת וחותמת בכך שהפניה היא רק לה', כנראה מפני שרעו של אמנון היה זה שיעץ לו להתחלות: הרחקת מידעי ממני שתי (=שמת אותי) תועבות למו (=להם), פלא ולא אצא. ומעין הפתיחה הוא אומר גם בחתימה: הרחקת ממני אהב ורע, מידעי מחשך.

תפילתו לה' ברוב בכיות היא להמשיך לחיות מפני שאין תועלת במוות: עיני דאבה (=עצובה) מני עני (=מאז העיני), קראתיך ה' בכל יום, שטחתי אליך כפי. – הלפתים תעשה פלא? אם רפאים יקומו יודוך? סלה. היספר בקבר חסדך? אמונתך באבדון? היודע בחשך פלאך? וצדקתך בארץ נשיה (=הקבר, בו נשכח האדם)?

תפילתו הנוספת היא להינצל מהצרות: ואני אליך ה' שועתי, ובבקר תפילתי תקדמך. למה ה' תזנח נפשי, תסתיר פניך ממני? הרי עני (=מיוסר) אני וגוע

מְנַעַר (=מזה זמן רב), ולוואי וּנְשָׂאתִי אֲמִיךָ (=אימתך) אֶפְוֹנָה (=אתפנה מכך). עָלִי
 עָבְרוּ חֲרוֹנֵיךָ (=כעסך), בְּעוֹתֶיךָ צָמְתוּתַנִּי (=הכריתו אותי). סְבוּנֵי הַצְרוֹת כַּמִּים כָּל
 הַיּוֹם, הַקִּיפוּ עָלַי יָחַד.

לסיכום, במזמור של הימן האזרחי, שבנוי על התבוננות ב'מחלתו' של אמנון, מתפלל הימן שה' יציל אותו מהמוות ומן הייסורים. בני קרח הוסיפו למזמור זה את הקושי בו הם היו נתונים, והם התפללו גם כן שה' יציל אותם מן המוות. לא מן הנמנע, שבני קרח במזמור זה התפללו מתוך מה שאירע לקרח במדבר, שכן בְּנֵי קִרַח לֹא מָתוּ (במדבר כו, יא), אך ביחד עם דתן ואבירם נבלעו באדמה כל האדם אשר לקרח (במדבר טז, לבי"ג): וּתְפַתַח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וּתְבַלַע אֶתְּם וְאֶת בְּתִיְהֵם וְאֶת כָּל הָאָדָם אֲשֶׁר לְקִרַח וְאֶת כָּל הָרְכוּשׁ. וַיִּרְדּוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׂאֵלָה וְתַכְסַּע עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ וַיִּאֲבְדוּ מִתּוֹךְ הַקְּהָל. כתפילתם כאן, מדגישים בני קרח את יתרון החיים על פני המתים, והם מתפללים שהם לא ייבלעו.

להאזנה לשיעור על פרק פ"ח:

peneyhamenora.com/tehilim/88,

או חפשו באפליקציות הפודקאסטים

"שיעורים בספר תהילים".

לתגובות ולהצטרפות לרשימת התפוצה:

weingort@gmail.com

